

- **مدیرمسئول:** محمدامین ایمانجانی
- **قائم‌مقام مدیرمسئول:** مسعود فروغی
- **سردبیر:** محمد زعیم‌زاده
- **دبیر وقایع اسرائیلیه:** محمدصادق علیرزاده
- **تلفن و فکس:** ۶۲۹۹۹۴۹۵ (۰۲۱)
- **کدپستی:** ۱۱۳۵۶۳۳۸۱۶
- **جواب:** چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی
- **نشانی:** خیابان حافظ، پایین‌تر از جمهوری، روبه‌روی ساختمان بورس ساختمان فرهیختگان، طبقه سوم

«وقایع اسرائیلیه» در این گزارش، برخی از مهم‌ترین سیاست‌های تشویقی فرزندآوری در اسرائیل را مورد بررسی قرار می‌دهد

فرزندبیاور

یک تولدش بامن!

پوریا سلطانی زاده

در سال‌هایی که اغلب کشورهای ثروتمند با بحران «کم‌فرزندی مزمن» دست‌وپنجه نرم می‌کنند، اسرائیل به شکلی معنادار از الگوی جهانی فاصله گرفته و به یک استثنای آماری و سیاستی تبدیل شده است. بر اساس گزارش سازمان OECD در SOCIETY AT A GLANCE، نرخ باروری کل اسرائیل در سال ۲۰۲۲ به ۲٫۹ فرزند برای هر زن رسیده؛ رقمی که نه تنها بالاترین مقدار در میان همه کشورهای عضو OECD است، بلکه اسرائیل را به تنها کشوری با بلوک تبدیلی می‌کند که بالاتر از سطح جانشینی جمعیت (میانگین تعداد فرزندان که یک زن باید در طول زندگی خود به دنیا بیاورد تا جمعیت یک کشور در طول نسل بعد ثابت بماند) قرار دارد. این عدد وقتی معنادارتر می‌شود که آن را در کنار میانگین گزارش OECD، حدود ۱٫۵، بگذاریم؛ جایی که بسیاری از دولت‌ها، از شرق آسیا تا اروپای غربی، در حال تطبیق سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی خود با «پیری جمعیت» هستند.

همین تفاوت چشمگیر باعث شده اسرائیل در گزارش‌های رسانه‌ای بین‌المللی، نه به عنوان یک مورد حاشیه‌ای، بلکه به عنوان «مسئله» و «انومنه» مطرح شود. خبرگزاری REUTERS در ژوئن ۲۰۲۴، هنگام مرور گزارش OECD درباره افت شدید نرخ تولد در کشورهای ثروتمند، اسرائیل را به صراحت برجسته می‌کند و می‌نویسد در حالی که نرخ باروری در بسیاری از این کشورها طی دهه‌های اخیر تقریباً نصف شده، اسرائیل مسیر متفاوتی را طی کرده است. این تأکید تصادفی نیست؛ رویترز در همان گزارش به افزایش هزینه‌های زندگی، نااطمینانی شغلی و تغییر ارزش‌های فرهنگی به عنوان عوامل اصلی کاهش فرزندآوری در جهان ثروتمند اشاره می‌کند. عواملی که اسرائیل نیز با آن‌ها مواجه است؛ اما نتیجه‌ای متفاوت گرفته است.

مادر ادامه این گزارش، برخی از مهم‌ترین سیاست‌های دولت اسرائیل در حمایت از فرزندآوری را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

بقادر آزمایشگاه

در انتهای راهرویی در طبقه دوم مرکز پزشکی سورااسکی تل‌آویو، اتاقی قرار دارد که در آن شش مخزن عظیم از فولاد ضدزنگ دیده می‌شود. وقتی دستی با دستکش یکی از درها را بالا می‌برد، نیتروژن مایع متراکم می‌شود، می‌چرخد و از لبه یخ‌زده مخزن بالای می‌زند؛ گویی دیگ جادویی است.

مدیر آزمایشگاه، دکتر شیمی باردامی‌گوید: «در هر ثانیه می‌دانیم دما دقیقاً درست است. سیستم پشتیبان دارد و دائماً پایش می‌شود. نمی‌شود برای چیزی که اینجا داریم قیمت گذاشت.»

آنچه آن‌ها دارند، بزرگ‌ترین بانک اسپرم در اسرائیل است. بیش از ۵۳ هزار نمونه اسپرم اینجانگهداری می‌شود؛ دروای‌های شماره‌دار ایرانی‌های پلاستیکی باریک، منجمد در دمای منفی ۱۹۶ درجه سانتی‌گراد. برخی نمونه‌ها حامل امکان «زندگی پس از مرگ» هستند؛ اسپرم‌هایی که در ساعات پس از کشته شدن سربازان اسرائیلی از بدن آن‌ها گرفته شده است.

حالا این اتاق سرد و خاموش، فقط یک آزمایشگاه پزشکی نیست؛ برشی فشرده از منطق بقا و قدرت در اسرائیل است؛ جایی که بدن، جمعیت، علم و سیاست به هم گره می‌خورند و فرزندآوری دیگر یک مسئله شخصی نیست، بلکه به مسئله‌ای راهبردی برای آینده یک دولت تبدیل می‌شود.

سیاستی که «همه» آن را لمس می‌کنند

یکی از ملموس‌ترین و درعین حال قدیمی‌ترین ابزارهای دولت اسرائیل برای حمایت از خانواده‌ها و تشویق فرزندآوری، پرداخت نقدی مستقیم به‌ازای هر

کودک است؛ سیاستی که نه به عنوان کمک موردی، بلکه به صورت ماهانه، منظم و همگانی اجرا می‌شود. این کمک هزینه که از طریق سازمان بیمه ملی اسرائیل (NATIONAL INSURANCE INSTITUTE) پرداخت می‌شود، تقریباً همه خانواده‌های دارای فرزند زیر ۱۸ سال را در بر می‌گیرد و مهم‌تر از همه، مشمول آزمون وسیع (MEANSTEST) نیست؛ یعنی میزان درآمد خانواده در اصل دریافت آن نقشی ندارد. از اول ژانویه ۲۰۲۵، ساختار این پرداخت‌ها به صورت پله‌ای تنظیم شده است. برای فرزند اول ماهانه ۱۶۹ شیکل پرداخت می‌شود. برای فرزندان دوم تا چهارم این مبلغ به ۲۱۴ شیکل افزایش می‌یابد و برای فرزند پنجم و بعد از آن دوباره به ۱۶۹ شیکل بازمی‌گردد. در برخی موارد، به‌ویژه برای خانواده‌هایی که از کمک هزینه‌های معیشتی خاص استفاده می‌کنند، مبالغ تکمیلی نیز به این پرداخت‌ها افزوده می‌شود. پرداخت‌ها معمولاً به صورت خودکار و در بیستم هر ماه به حساب خانواده واریز می‌شود.

پس انداز اجباری برای هر کودک

اگر کمک هزینه ماهانه کودک، ویتترین آشکار سیاست‌های جمعیتی اسرائیل باشد، «برنامه پس انداز برای هر کودک»، سیاست کم‌سر و صداتر اما عمیق‌تری است که لایه بلندمدت این راهبرد را آشکار می‌کند. این برنامه که از ژانویه ۲۰۱۷ به اجرا درآمده و باز هم توسط سازمان بیمه ملی اسرائیل اداره می‌شود، بر یک ایده ساده اما حساب‌شده استوار است: دولت نباید فقط تولد کودک را تشویق کند، بلکه باید از همان ابتدا، برای آینده اقتصادی او سرمایه‌گذاری کند. بر اساس سازوکار رسمی این طرح، برای هر کودکی که از ابتدای ۲۰۱۷ به بعد در اسرائیل متولد می‌شود، ماهانه ۵۷ شیکل از سوی دولت به یک حساب پس انداز یا ابزار سرمایه‌گذاری به نام همان کودک واریز می‌شود. والدین نیز این امکان را دارند که با انتقال ۵۷ شیکل دیگر از کمک هزینه ماهانه کودک، مبلغ واریزی را به این حساب واریز و مبلغ آن را دو برابر کنند. نکته کلیدی اینجاست که این طرح، برخلاف بسیاری از برنامه‌های مشابه در دیگر کشورها، اختیاری نیست؛ حساب به صورت خودکار برای همه کودکان باز می‌شود و واریز دولتی، مستقل از تصمیم خانواده، ادامه می‌یابد. طبق مقررات برنامه، سرمایه‌انباشته‌شده در این حساب‌ها می‌تواند در ۱۸ سالگی و در صورت صبر بیشتر، حتی در ۲۱ سالگی برداشت شود؛ آن‌ها با امتیازاتی مانند پرداخت کارمزد مدیریت حساب از سوی دولت تا آن سن. پیام ضمنی روشن است: کودک امروز، نیروی انسانی فرداست و سرمایه‌گذاری روی او باید زود، منظم و همگانی آغاز شود.

مالیات؛ مشوقی که در قبض ماهانه پنهان است

برخلاف یارانه‌های نقدی که مستقیم و قابل دیدن‌اند، بخش مهمی از سیاست تشویق فرزندآوری در اسرائیل در لایه‌ای پنهان‌تر جریان دارد: نظام مالیات. جایی که خانواده‌ها نه به یک واریز مشخص، بلکه با کاهش تدریجی فشار مالی در فیش حقوقی ماهانه روبه‌رو می‌شوند. سند رسمی OECD با عنوان TAX BENEFIT IN ISRAEL، ۲۰۲۴ نشان می‌دهد دولت اسرائیل به‌طور هدفمند از «امتیازهای مالیاتی» به عنوان ابزار حمایتی برای والدین استفاده می‌کند؛ ابزاری که هم انعطاف‌پذیر است و هم کمتر بار نمادین و سیاسی یارانه‌های مستقیم را دارد.

در نظام مالیاتی اسرائیل، هر «امتیاز مالیاتی» معادل کاهش مشخصی در مالیات سالانه است. بر اساس داده‌های OECD، ارزش هر امتیاز در سال ۲۰۲۴ برابر با ۲۹۰۴ شیکل در سال است؛ رقمی که مستقیماً از مالیات پرداختی فرد کسر می‌شود. اهمیت این عدد وقتی روشن می‌شود که بدانیم والدین، بسته به سن کودک و وضعیت شغلی، می‌توانند چندین امتیاز دریافت کنند. جدول امتیازهای کودک در همین سند نشان می‌دهد که سال‌های نخست زندگی کودک، به‌ویژه زیر سه سال، سخاوتمندانه‌تر طراحی شده‌اند؛ یعنی دقیقاً همان دوره‌ای که هزینه‌های

مراقبت، مهدکودک و کاهش ساعات کار والدین به اوج می‌رسد.

در کنار این امتیازها، ابزار مهم دیگری هم فعال است؛ اعتبار مالیاتی درآمدی OECD (EITC). در گزارش خود توضیح می‌دهد که در سال ۲۰۲۴، این اعتبار برای والدین دارای کودک زیر سه سال با یک «افزونه» تقویت شده است. به زبان ساده، این یعنی دولت تلاش می‌کند والدین کم‌درآمد یا متوسط را تشویق کند که در بازار کار بمانند و هم‌زمان از عهده هزینه‌های فرزند خود سال‌بریباند.

نقطه تمایز در اینجاست

اگر قرار باشد یک سیاست را به عنوان نقطه تمایز واقعی اسرائیل در حوزه تشویق فرزندآوری معرفی کنیم، بی‌تردید باید ذره‌بین را روی درمان ناباروری و پوشش عمومی IVF متمرکز کرد. گزارش رسمی بازرس کل دولت اسرائیل (STATE COMPTROLLER OF ISRAEL) که در نوامبر ۲۰۲۴ منتشر شد، می‌گوید سیاست IVF در اسرائیل در مقایسه با کشورهای مشابه، «استثنایی» است. دلیل این توصیف روشن است؛ در اسرائیل، سقف سنی حمایت مالی عمومی IVF تا ۴۵ سالگی زنان تعیین شده و تعداد چرخه‌های تحت پوشش، عملاً محدودیت مشخصی ندارد؛ در حالی که در اغلب کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی، سقف سنی معمولاً بین ۳۵ تا ۴۳ سال است و تعداد چرخه‌های تأمین‌شده به ۱ تا ۶ بار محدود می‌شود. ابعاد این سیاست وقتی روشن‌تر می‌شود که به حجم اجرای آن نگاه کنیم. بر اساس همین گزارش، در سال ۲۰۲۱ حدود ۶۱ هزار چرخه IVF در اسرائیل انجام شده است؛ رقمی که نسبت به سال ۲۰۱۱ حدود ۶۰ درصد افزایش را نشان می‌دهد. این یعنی IVF نه یک مداخله حاشیه‌ای برای موارد خاص، بلکه بخشی از جریان اصلی سیاست جمعیتی کشور است. گزارش بازرس دولت حتی تأکید می‌کند که اسرائیل بالاترین تعداد چرخه IVF به‌ازای هر هزار زن در سن باروری را در میان کشورهای بررسی‌شده دارد؛ شاخصی که نشان می‌دهد درمان ناباروری در این کشور به سطحی «همگانی» شده؛ رسیده است.

همین ویژگی‌ها باعث شده رسانه‌ها و پژوهشگران بین‌المللی، IVF اسرائیل را یکی از نمادهای پروتانیسم دولتی (سیاست‌ها و برنامه‌هایی که دولت برای افزایش نرخ تولد و تشویق خانواده‌ها به داشتن فرزند بیشتر) توصیف کنند. گاردین سال‌ها پیش از «پوشش بسیار گسترده و کم‌نظیر IVF در اسرائیل نوشت»، همچنین پژوهش‌های دانشگاهی منتشرشده در SPRINGER (ناشر بین‌المللی کتاب و مجلات علمی و دانشگاهی) نیز تأکید کرده است که مدل اسرائیل، با چرخه‌های تقریباً نامحدود و سقف سنی بالا، در جهان کم‌سابقه است.

استخراج پس از مرگ

در سال‌های اخیر و به‌ویژه پس از شوک جنگ ۷ اکتبر، بحث فرزندآوری در اسرائیل فقط به سیاست‌های رفاهی، مالی یا درمانی محدود نمانده و به قلمرویی حساس‌تر و عمیق‌تر وارد شده است؛ جایی که مسئله «جمعیت» با مفاهیمی مثل فقدان، حافظه، تداوم نسل و هویت ملی گره می‌خورد. گزارش رویی فایننشال تایمز در اکتبر ۲۰۲۴ که در ابتدای این گزارش بخشی از آن را خواندیم به یکی از حساس‌ترین نمودهای این چرخش می‌پردازد. این گزارش نشان می‌دهد که چگونه تجربه جنگ و تلفات انسانی، سیاست جمعیتی را از حوزه‌های کلاسیک رفاه و سلامت، به عرصه‌ای می‌کشانند که در آن مرز میان تصمیم فردی، خواست خانواده، مداخله دولت و معنای جمعی «ادامه نسل» به شدت محل مناقشه می‌شود. به همین دلیل، در شماره بعدی این پوینده، به‌طور مستقل و مفصل به این موضوع خواهیم پرداخت؛ جایی که فرزندآوری دیگر صرفاً یک انتخاب زیستی یا اقتصادی نیست، بلکه به مسئله‌ای وجودی و سیاسی تبدیل می‌شود.